

3. Волков Г.Н. Этнопедагогика: Учебн. для студентов пед. учебн. Заведений / Волков Г.Н. – 2-е. изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.

4. Добровольська Л.П. Етнопсихологічні та соціокультурні особливості спілкування народних меншин мелітопольщини / Добровольська Л.П., Анпілова Ю.Г. // Полікультурність, діалог і злагода: українські реалії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 22-23 травня 2008 р. – 304 с. – С. 219-222

5. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навчальний посібник / В.М. Манакін. – К.: Академ-видав, 2012. – 288 с.

6. Федченко П.М. Тарас Григорович Шевченко / П. Федченко. – К.: Наук. думка, 1989. – 304 с.

С. І. Єрмоленко, Л. Л Чупрун
*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
(Україна)*

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАСТУПНОСТІ У ВИВЧЕННІ СИНТАКСИСУ (8–9 КЛАСИ)

Питання наступності в лінгводидактиці є злободенним. «Наступність у навчанні мови реалізується через опору на засвоєний і вивчений учнями матеріал, на основі якого взаємодіють старі й нові знання, у результаті чого утворюється система міцних і глибоких знань, умінь і навичок, пов'язана з перспективністю навчання мови» [7, с. 92].

Актуальність статті полягає у тому, що розв'язання проблеми наступності у навчанні між 8–9 класами дає змогу учням ефективно засвоювати синтаксичний матеріал як з теоретичного, так і практичного боку.

Мета дослідження – з'ясування основних складових наступності у навчанні для впровадження специфічних завдань заданої тематики. Для цього ми ставимо перед собою такі завдання: 1) зробити розгляд методик навчання, в основі яких лежить лінгводидактичний принцип наступності (О. Біляєв [1], Т. Донченко [2], Р. Христіанінова [9]); 2) підібрати синтаксичні завдання, тексти до яких узяті з «Кобзаря» Т. Г. Шевченка.

У сучасній середній школі лінгводидактичний принцип наступності під час студіювання синтаксису втілюється послідовно, це пов'язано з тим, що існують різні погляди щодо навчання синтаксису. Тому доцільно знайомство з синтаксичними одиницями розпочати ще під час вивчення інших рівнів мови (фонетики, лексики, морфології). На думку Олександра Біляєва, тільки пропедевтичний період (5 клас) дає змогу підготувати учнів до цілісного сприйняття синтаксичних одиниць у 8–9 класах. У 5 класі вчитель дає загальне визначення словосполученню і реченню з двома членами або одним (підметом

чи присудком), тобто таким чином відбувається актуалізація уроку. Під час уроку виконуються вправи і завдання, які передбачають таку мету: «По-перше, виробити в учнів уміння визначати в реченнях граматичні основи, по-друге, закріпити відомості про те, що закінчена думка може передаватися, крім групи слів, також окремим словом, по-третє, навчити дітей членувати мову на речення на письмі» [1, с. 111].

Основними синтаксичними питаннями у 5 класі є: словосполучення і речення, порядок слів, логічний наголос, речення за метою висловлювання, головні та другорядні члени речення, однорідні члени речення, звертання, вставні слова і словосполучення [6].

Раїса Христіанінова пропонує основну увагу звернути не на попередні синтаксичні знання, які учні здобули в 5–7 класах, а на відповідність синтаксичного спрощеного матеріалу, який пропонується у шкільних підручниках у 8–9 класах, сучасним теоретичним теоріям, наприклад: «У шкільному підручнику традиційно відносять інфінітивні речення до безособових, оскільки ці речення теж означають дію без вказівки на її виконавця. <...> На відміну від безособових речень, до складу головного члена яких теж може входити інфінітив, але інфінітив залежний, підпорядкований предикативному слову, в інфінітивних реченнях дієслово у неозначеній формі є незалежним і самостійно виступає у ролі головного члена [9, с. 93].

Отже, лінгводидактичний принцип наступності Р. Христіанінова пов'язує з лінгводидактичним принципом перспективності, стверджуючи про недоречність у спрощеному поданні деякого синтаксичного матеріалу (називні речення замість номінативні, «...навіть у школі не варто визначати зв'язок підмета і присудка як узгодження») [9, с. 10]).

Яскравим представником комунікативно зорієнтованого навчання є української учений Тамара Донченко. Вона пропонує вивчати синтаксичні одиниці не розрізнено, а в готовому тексті: «Учні мають вміти: 1) аналізувати текст (визначати тему, основну думку, тип, стиль і жанр тексту, добирати до нього заголовки; характеризувати синтаксичну організацію тексту, функціонально-стилістичні особливості речень та мовні засоби зв'язку тексту); 2) характеризувати комунікативну організацію речень у тексті, виділяти роль порядку слів у побудові висловлювання; поширювати текст різними типами сурядних і підрядних речень відповідно до стилю, типу мовлення та задуму автора; пояснити роль складних речень у побудові тексту; 4) будувати висловлювання відповідно до ситуації спілкування [2, с. 452–453]. Отже, Тамара Кузьмівна лінгводидактичний принцип наступності у синтаксисі визначає як переорієнтація на текст – вищу мовну одиницю.

Підсумовуючи погляди вчених-методистів, ми можемо стверджувати, що лінгводидактичний принцип наступності пов'язують 1) з попереднім вивченням синтаксичних одиниць в 5–7 класах; 2) з лінгводидактичним принципом перспективності, добираючи проблемні вправи і завдання; 3) з уроками зв'язного мовлення – вивчаючи синтаксичні одиниці в текстах різних стилів, типів і жанрів.

Опишемо практичну частину курсу. «Готуючись до практичного заняття, актуалізуйте свої знання з теорії синтаксису, зокрема, зверніть увагу на складні питання у засвоєнні програмового матеріалу про словосполучення і просте речення: диференційні ознаки словосполучення і речення; смислові зв'язки між словами, функції і способи вираження членів речення; особливості односкладних речень, де граматична основа виражена одним із головних членів речення; методи і прийоми вивчення ускладнених речень» [5, с. 157].

Вправа 1. Прочитайте текст. Визначте його тему, стиль. З'ясуйте, які види простого речення (цей вид виступає компонентом і складних речень) переважають у тексті. Чим можна пояснити цей факт? [11, с. 195]

Вправа 2. Прочитайте текст. Накресліть схеми всіх речень [12, с. 236].

Вправа 3. Прочитайте уривок і на його основі напишіть стислий реферат на тему «Т.Г. Шевченко – основоположник нової української літературної мови» [8, с. 151].

Зійшлись, побрались, поєднались, Помолоділи, підросли.

Гайок, садочок розвели Кругом хатини. І пишались,

Неначе князі. Діти грались, Росли собі та виростали...

Дівчаток москалі украли, А хлопців в москалі забрали,

А ми неначе розійшлись, Неначе брались – не єднались (Т. Шевченко) [10, с. 502].

Вправа 4. Спроекувати через кодоскоп уривок з поеми Т.Г. Шевченка [«Розрита могила»] і знайти в ньому звертання, усно охарактеризувати їх, пояснити розділові знаки. Вимкнути кодоскоп, запропонувати учням по пам'яті висипати звертання [4, с. 98].

Вправа 5. Запишіть речення у вигляді цитати, використовуючи різні способи цитування і ставлячи відповідні розділові знаки [3, с. 128].

Світе тихий, краю милий, Моя Україно!

За що тебе сплюдровано, За що, мамо, гинеш? (Т. Шевченко) [10, с. 164].

Вдалих добір дидактичного матеріалу (тексту) реалізує мету, яка полягає в ефективному формуванні мовленнєвої діяльності учнів 8–9 класів. Дидактичний матеріал, який пропонується учням, має бути зразком висловлювання на певну тему в певному стилі мовлення, зразком використання мовних засобів, а робота з ним повинна максимально сприяти формуванню мовленнєвої діяльності школярів і разом з тим досягненню комплексу навчальних цілей, тому, на наш погляд, доцільно використати поезії основоположника української мови – Т.Г. Шевченка, вшанування 200-річчя якого очікується в цьому році.

Вимоги до дидактичного матеріалу (тексту): 1) стилістично зразковий; 2) яскравий, емоційний і виразний; 3) змістовний у пізнавально-виховному плані; 4) відповідати віковим особливостям учнів 8–9 класів; відображати всі сторони мовного факту, що вивчається; 5) цікавий для школярів; 6) враховує труднощі у засвоєнні мовного поняття чи правила, яке пропонується.

Моральний та естетичний зміст дидактичного матеріалу є актуальним під час розбору його синтаксичних частин. Тільки текст, який становить єдність лексичних, морфологічних і синтаксичних компонентів, дає змогу побудувати

завдання і вправи для з'ясування особливостей мовних одиниць у мовленні для передачі авторського задуму, оцінок, ставлення, розуміння, а перехід від спостережень над авторським текстом до побудови власних висловлювань допомагає учням 8–9 класів не тільки зрозуміти роль тієї чи іншої мовної одиниці у мовленні, але й усвідомити їх життєвий зміст, пізнати красу української мови.

Розглянемо завдання, які пропонує Тамара Донченко, що орієнтуються на комунікативно зорієнтоване навчання синтаксису в загальноосвітніх навчальних закладах України.

Завдання 1. Прочитайте текст. Чи сподобався він вам? Що вам відомо про його автора? <...> Визначте тип мовлення. За якими ознаками ви це зробили? [2, с. 361] – завдання для 5 класу.

Завдання 2. Прочитайте текст. Що ви знаєте про його автора? Про що йдеться в уривку? Які типи мовлення поєднуються в тексті? Виділіть їх. До якого стилю мовлення належить текст? [2, с. 362] – завдання для 5 класу.

Завдання 3. Прочитайте тексти рецензій. Що в них спільного і чим вони відрізняються? Визначте стиль мовлення кожного тексту. Прокоментуйте основні положення кожної рецензії (трактування авторської думки, власне доповнення до думки, висловленої автором, вираження свого ставлення до постановки проблеми тощо). Чи містять тексти рецензій узагальнену аргументовану оцінку? Відповідь обґрунтуйте. Які почуття викликав у вас кожен текст? Які картини постали перед вашими очима під час читання? Чи дивилися ви фільм, про який йдеться? Що ви знаєте про Чорнобиль – що це таке, коли сталося і які наслідки мало для України і всього світу? Чому його тема актуальна й досі – знімаються фільми, пишуться книжки, численні статті? [2, с. 269] – завдання для 9 класу.

Отже, лінгводидактичний принцип наступності ми не можемо розглядати тільки на теоретичному синтаксичному рівні (пропедевтичний рівень в 5 класі; 6–7 клас – опосередковане посилання на синтаксичні конструкції під час вивчення морфології; 8–9 класи – основний курс вивчення синтаксису (8 – словосполучення і речення, 9 – складне речення); 10–11 класи – повторення й узагальнення, систематизація і поглиблене вивчення у класах філологічного профілю), а й на практичному синтаксичному рівні (комунікативно зорієнтоване навчання, яке спрямоване на вивчення синтаксису через текст різного стилю, типу і жанру; а також вміння вільно висловлювати думку в залежності від мовленнєвої ситуації).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : Навчально-методичний посібник / О.М. Біляєв. – К. : Генеза, 2005. – 180 с.
2. Донченко Т.К. Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі : навчально-методичний посібник для вчителів і студентів / Т.К. Донченко ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 694 с.
3. Заборна М. Дидактичні матеріали для тематичного оцінювання з української мови. 8 клас / М. Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 160 с.

4. Корницька Г.Г. Українська мова. 8 клас : Плани-конспекти уроків / Г.Г. Корницька. – Харків : Ранок, 2000. – 144 с.
5. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за редакцією М.І. Пентилок : С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна, І.В. Гайдаєнко, Т.Г. Окунович, З.П. Бакум, Н.М. Дика. – К. : Ленвіт, 2003. – 302 с.
6. Савич Л.П. О.М. Біляєв про вивчення синтаксису в школі / Скалатський будинок школярів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/savich-lp-ombilyaev-pro-vivchennya-sintaksisu-v-shkoli/>
7. Словник-довідник з української лінгводидактики : Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилок. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
8. Українська мова : Підручник для 8–9 класів шкіл з російською мовою навчання / Колектив авторів : М.Т. Чемерисов, В.Д. Горяний, В.К. Іванченко, Р.Т. Коломієць. – К. : Рад. шк., 1990. – 160 с.
9. Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі української мови : Посібник для вчителя / Р.О. Христіанінова. – К. : Рад. шк., 1991. – 160 с.
10. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1989. – 541 с.
11. Шелохова Г.Т. Рідна мова : Підручник для 9 кл. – 3-тє вид. / Г.Т. Шелохова, Я.І. Остаф, Л.В. Скуратівський. – К. : Освіта, 2000. – 250 с.
12. Юшук І.П. Українська мова : Підруч. для 8–9 кл. шк. З поглибленим вивченням укр. мови / І.П. Юшук. – К. : Рад. шк., 1991. – 288 с.

С. М. Заравняєв

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(Україна)*

МЕТОДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЧИТАННЯ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ У СТАРШИХ КЛАСАХ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Як відомо читання є одним з провідних видів діяльності у процесі оволодіння іноземною мовою, що є частиною освітньої галузі «Мова і література», яка входить до «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», метою якої є: «...розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій» [4].

В той же час у «Пояснювальній записці» до програм з іноземної мови зазначено, що одним з основних комунікативних вмінь є: «уміння читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту, розглядаючи їх як джерело різноманітної інформації і як засіб оволодіння нею» [8].

Основні теоретичні і методологічні положення, пов'язані з розкриттям сутності й змісту організації процесу читання художніх текстів іноземної мови, належать Б.В. Беляєву, І.А. Зимній, М. Уєсту, З.І. Кличніковій, Т. Бьюзену, М. Балакіревіч, К.І. Крупнику та ін.